

PATRISTICA

PATRISTICS

„Scara” isihastă în versuri a monahului Teofan din „Filocalie” în trei variante, și secretele lor

Ioan I. ICĂ JR¹

Abstract:

The study is a presentation of the Romanian tradition of the only short mystical poem edited in the Greek Philokalia (1782), the enigmatic Ladder of Hesychastic Graces written by the enigmatic Byzantine monk Theophanes. His identity was recently clarified by Antonio Rigo in 2012 in a critical edition: the poem was written at the end of XIVth century by a Byzantine monk belonging to the Constantinopolitan hesychastic circle of the Kallistos and Ignatios Xanthopoulos. The poem of Theophanes was translated in Romanian for the first time at the end of XVIII-th century by a disciple of St Paisij Velickovskij, translation included in the 1911-1922 manuscript of the so-called *Filocalia de la Prodromu* published in 2001. Another translation in verses by an otherwise unknown monk Agathon was published by Fr. D. Stăniloae in 1948 in Sibiu in the fourth volume of his Romanian *Filocalia*. This Agathon is identified here as the famous poet Sandu Tudor (1896–1962), leading figure of the circle „Rugul Aprins” tonsured as monk Agathon on 3 September 1948 in Antim monastery in Bucharest (imprisoned in 1958, he died as a confessor of faith in 1962 in the communist prison of Aiud). Using the Rigo’s critical edition, the author presents in the end a new modern Romanian translation of Theophanes mystical poem.

Keywords:

The Ladder of Hesychastic Graces, Theophanes, Hesychasm, Philokalia, Byzantine monasticism.

---

¹ Arhid. Dr. Ioan I. ICĂ jr este profesor la Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna” din cadrul Universității „Lucian Blaga” din Sibiu; email: ioan.ica@ulbsibiu.ro.

I

Pe ultimele două pagini ale părții întâi din monumentală summă ascetico-mistică a spiritualității bizantine tipărită în 1782 la Veneția cu titlul devenit de atunci celebru *Philokalia*², editorii anonimi ai masivului tom (XV + 1207 de pagini in-folio) — nemenționați nici pe foaia de titlu, nici în text, dar cunoscuți de contemporani ca fiind cuvioșii Macarie al Corintului (1731–1805) și Nicodim Aghioritul (1749–1809)³ — tipăreau o scriere enigmatică, singura lucrare în versuri din tot volumul: un poem în 74 de versuri dodecasilabice scrise de un anume „vrednic de milă monah Teofan” și având titlul „Scara harurilor isihiei” (*klimax charitōn hēsychias*)⁴.

Poemul isihast bizantin al lui Teofan a fost tradus în românește încă de la sfârșitul secolului XVII de dascălii paisieni din școala ascetico-literară a sfântului stareț Paisie Velicikovski (1722–1794).⁵ Copiat în jurul anului 1800, manuscrisul românesc nr. 1455

---

² Cf. „Philocalie”, *Dictionnaire de spiritualité* XII, 1984, col. 1336–1352 (Kallistos Ware).

³ Pentru geneza celebrei publicații, a se vedea studiul recent al profesorului din Tesalonic Syméon A. Paschalidis, „Autour de l’histoire d’une collection ascétique: la Philocalie, les circonstances de son édition et sa tradition manuscrite”, în *Da Teognosto alla Filocalia (XIII–XVIII secolo). Testi e autori*, a cura di Antonio Riog, Bari, 2016, p. 199–223.

⁴ *Philokalia tōn hierōn nēptikōn*, Veneția, 1782, p. 549–550. Urmat de două pagini goale, poemul monahului Teofan încheie prima parte a vastei biblioteci de scrieri ascetico-mistice aparținând a nu mai puțin de 32 de autori care au activat pe parcursul întregului mileniu bizantin.

Prima parte cuprinde 18 autori, începând cu Antonie cel Mare († 356), continuând cu Isaia Pustnicul, Evagrie Ponticul, Casian Romanul, Marcu Ascetul, Isihie Presbiterul, Nil Ascetul, Diadoh al Foticeii, Ioan Carpathiul, Teodor al Edessei, Maxim Mărturisorul, Talasie Libianul, Ioan Damaschinul, avva Filimon, Teognost, Filotei Sinaitul, Ilie Ecdicul (secolul XII) și sfârșind cu Teofan Monahul.

Partea a doua începe cu Petru Damaschinul și continuă cu Simeon Metafrastul, Simeon Noul Teolog, Nichita Stithatul, Teolipt al Filadelfiei, Nichifor Monahul, Grigorie Sinaitul, Grigorie [Palama] al Tesalonicului, Calist și Ignatie Xanthopouloi, Calist Patriarhul, Calist Telicide și Calist Catafyghiotul, sfârșind cu Simeon al Tesalonicului († 1429).

Partea a treia și ultima (p. 1160–1206) cuprinde șase mici scrieri sau extrase din scrieri cu conținut isihast publicate în greaca populară: explicații și îndemnuri la practicarea rugăciunii lui Iisus date de Simeon al Tesalonicului, Marcu al Efesului, Simeon Noul Teolog, Grigorie Sinaitul, Maxim Kavsokalivitul și Grigorie Palama.

⁵ Despre cea mai veche traducere românească a „Filocaliei”, prima într-o limbă vorbită, a se vedea studiul preliminar capital „Biserica Ortodoxă Română și traducerea patristice și filocalice în limbile moderne” al arhimandritului Ciprian Zaharia și Dan Zamfirescu; scris în 1984 și publicat mai întâi în traducere italiană apărută în 1988, a văzut lumina tiparului în România abia în 1996 în volumul *Paisianismul, un moment românesc în istoria spiritualității europene*, Ed. Roza Vânturilor, București, 1996, p. 46–64.

din Biblioteca Academiei Române⁶, unde a intrat în 1900 adus din biblioteca mănăstirii Neamț, e un codice mare de 502 file legat în piele în chenare și cotor imprimat cu inscripția: FILOCALIA. Cuprinsul său e alcătuit din totalitatea scrierilor în traducere românească a celor 18 autori ai primei părți din *Philokalia* greacă, începând pe f. 1–5 cu „Cuvântul înainte” anonim (al lui Nicodim Aghioritul) și cele 170 de capete ale lui Antonie cel Mare și terminând pe f. 502r–v cu „Scară a dumnezeieștilor daruri” alcătuită de Teofan Monahul. Deși în mod evident gata de tipar, vechea „Filocalie de la Neamț” a rămas din păcate în manuscris (poate și din cauza faptului că dascălii nemțeni au rămas fideli opțiunii fără echivoc a starețului Paisie — argumentată în celebra scrisoare din 1780 către ucenicul său, Teodosie Maslov, ajuns egumen al unei sihăstriei din Rusia — că scrierile filocalice sunt adresate exclusiv monahilor și trebuie citite doar în ascultare de un povățuitor pentru a evita riscurile iluziilor și derapajelor unei utilizări solitare și individualiste). Tot în manuscris a rămas timp de aproape un secol și așa-numita „Filocalie de la Prodromu”. În ultimii ani ai secolului XIX, monahi de la schitul athonit românesc au strâns copii după toate scrierile filocalice traduse de dascălii paisieni nemțeni și pentru cele netraduse de aceștia — cele 700 de capitole ale sfântului Maxim Mărturisitorul, cea de-a doua centurie a sfântului Calist și toate scrierile sfântului Grigorie Palama — au rugat pe un monah lavriot să le traducă mai întâi din greaca veche în greaca nouă, după care au fost traduse în românește de un schimonah român. Integralei scrierilor „Filocaliei” grecești, prodromiții i-au adăugat ca anexă un grup de texte isihaste grecești și rusești, între care se disting învățăturile lui Nil Sorski, Dimitrie al Rostovului, preadosloviile starețului Vasile de la Poiana Mărului și tratatul în șase capitole despre rugăciunea minții din 1770 al starețului Paisie Nemțeanul (Velickovski), grupajul fiind încheiat cu o selecție de însemnări ale părintelui Ioan din Kronștadt. Într-o copie din 1911 și 1922 toate aceste texte românești au fost dactilografiate atent într-un voluminos manuscris de 1614 pagini intitulat FILOCALIA, o dactilogramă fiind trimisă în România episcopului Gherasim Saffirin (1849–1922), retras la mănăstirea Frăsinei. Acesta din urmă însă murind în același an, manuscrisul a rămas între cărțile bibliotecii sale. O copie incompletă, cuprinzând doar prima parte pe care figura numele episcopului proprietar, a fost încredințată lui Nichifor Crainic; acesta a semnalat-o în 1938 într-o notă din revista *Gândirea*⁷, atribuind eronat traducerea episcopului Gherasim Saffirin însuși și regretând că limbajul arhaizant nu recomandă publicarea ei ca atare. Această copie incompletă de la Frăsinei a ajuns și la părintele Dumitru Stăniloae, care în „Cuvântul înainte” la primul volum al „Filocaliei” de la Sibiu din 1946⁸ spune că l-a avut la îndemână, dar că l-a folosit doar ocazional la înțelegerea unor pasaje obscure, optând

⁶ Cf. Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești. B.A.R. 1–1600*, București, 1978, p. 336–337.

⁷ *Gândirea*, nr. 5, 1938, p. 280.

⁸ Ed. II, Sibiu, 1947, p. XI.

pentru o nouă traducere în limba română contemporană. Însoțită de studiul introductiv al academicianului Virgil Căndea, „Filocalia de la Prodrumu” a fost tipărită ca atare în 2001 în editura din New York a poetei Doina Uricariu care a îngrijit editarea ei.⁹

În „Filocalia de la Prodrumu” găsim în vechea traducere a dascălilor paisieni nemțeni și poemul isihast al „ticălosului monah cu numele Teofan” cu titlul „Scară alcătuită a dumnezeieștilor daruri, care prin cercare s-a cunoscut de purtătorii de Dumnezeu”.¹⁰

O altă variantă românească a „Scării” isihaste a monahului Teofan încheie și volumul IV al *Filocaliei* românești a părintelui Dumitru Stăniloae publicat la Sibiu în 1948.¹¹ Era ultimul volum a cărui tipărire s-a reușit într-o Românie devenită deja Republică Populară de tip sovietic — următorul volum va apărea la București în 1976. Reușita publicării celor patru volume ale *Filocaliei* românești a părintelui Dumitru Stăniloae în 1946–1948, în plin proces de sovietizare a României¹², a fost un adevărat miracol al providenței date fiind condițiile dramatice în care a avut loc. La situația economică dificilă a anilor de după cel de-al Doilea Război Mondial și la transformările politice rapide prin care România ocupată de sovietici devenea o provincie a imperiului comunist totalitar cu capitala la Moscova s-a adăugat ecoul dramatic al acestor schimbări în activitatea și biografia părintelui Dumitru Stăniloae însuși. În aprilie 1945 era demis din funcția de redactor responsabil al *Telegrafului român*, în aceeași lună pierzându-și fiica cea mare, Mioara, bolnavă incurabil. În 7 februarie 1946, la presiunile venite direct de la cabinetul prim-ministrului României sovietizate, dr. Petru Groza, era nevoit să-și dea demisia și din postul de rector al Academiei Teologice „Andreiane”. Lucrurile nu s-au oprit aici, fiindcă la sfârșitul aceluiași an părintele Dumitru Stăniloae s-a văzut nevoit ca, după șaptesprezece ani de rodnică activitate, să părăsească chiar și Academia Teologică sibiană, transferându-se cu data de 1 ianuarie 1947 ca profesor de ascetică și mistică la Facultatea de Teologie din București (catedra sa va fi desființată în urma legii de reformă a învățământului adoptate în august 1948). Schimbarea se reflectă în foile de titlu ale volumelor *Filocaliei*: încă pe cea a primului volum apărut în două ediții (la începutul lui 1946 și la începutul lui 1947) se precizează că este „tradusă din grecește de Prot[opop] stavr[ofor] Dr. Dumitru Stăniloae, Profesor la Academia teologică «Andreiană»”; pe

---

⁹ *Filocalia de la Prodrumu*, ed. D. Uricariu și V. Căndea, Ed. Universală, New York, 2001, 679 + 686 p.

¹⁰ *Ibid.*, 2001, vol. I, p. 549–551. Text reprodus mai jos în secțiunea a doua a studiului de față.

¹¹ *Filocalia*, vol. IV, Sibiu, 1948, p. 323–325. Text reprodus mai jos în secțiunea II, 1 a studiului de față.

¹² Pentru detalii, cf. studiul meu „*Filocalia de la Sibiu, 1946–1948, în fața României sovietizate*”, în volumul: *Filotei Sinaitul, Trezia minții și cerul inimii. Integrala scrierilor*, Deisis, Sibiu, 2009, p. 5–26.

cele ale celorlalte trei volume (apărute în primăvara lui 1947, al doilea, și la începutul și sfârșitul lui 1948, al treilea și al patrulea) apare indicația „tradusă din grecește de Prot. stavr. Dr. Dumitru Stăniloae, Profesor la Facultatea de teologie din București”.

La București, părintele Dumitru a intrat în legătură cu „Rugul Aprins”, grupare de intelectuali bucureșteni din jurul mănăstirii Antim constituită în anii 1943–1945 și animată de poetul și ziaristul Sandu Tudor (pseudonimul literar al lui Alexandru Teodorescu, 1896–1962). Aflat în căutarea izvoarelor vii ale spiritualității isihaste contrapuse dezumanizării războiului și diverselor totalitarisme care sfâșiau Europa secolului XX, grupul de la Antim s-a folosit de volumele „Filocaliei” care apăreau la Sibiu, bucurându-se în anii 1945–1946 și de binecuvântarea și îndrumarea duhovnicească a părintelui Ioan Kulîghin „cel Străin” (n. 1885, frate la Optina în 1910–1914, preot la Rostov, retras în România în 1943 și stabilit la Cernica până la arestarea sa în octombrie 1946 de trupele sovietice, urmată în ianuarie de condamnare și deportare în gulagul sovietic, unde i s-a pierdut urma).¹³ Intrat în iunie 1947 la Antim ca frate, în 3 septembrie 1948 Sandu Tudor era tuns în monahism primind numele „monahul Agaton”. Data nu era deloc întâmplătoare; 4 septembrie fiind ziua de pomenire a profetului Moise, era în Biserica Rusă și ziua de prăznuire a Teofaniei Rugului Aprins. Tot acum, la sfârșitul lui 1948, Sandu Tudor încheia prima variantă, scurtă (9 icoase + 9 condace), a „Imnului Acatist la Rugul Aprins al Maicii Domnului”, „facerea smeritului monah Agaton din sfânta mănăstire a Antimului”¹⁴. La

---

¹³ Relația dintre cele două reînvieri — de la Sibiu și de la Antim — ale „Filocaliei” în Ortodoxia românească a fost evidențiată de fratele Andrei Scrima (1925–2000), membru al „Rugului Aprins”, care a reușit să părăsească România în noiembrie 1956 cu o bursă de studii în India, într-un faimos studiu publicat anonim și datat „Benares, august 1958”: Un moine de l’Église Orthodoxe de Roumanie, „L’avènement philocalique dans l’Orthodoxie roumaine”, *Istina* 3 (1958), p. 295–328 și 443–475; trad. românească Miruna Tătaru-Cazaban și Lucian Petrescu în: André Scrima, *Ortodoxia și încercarea comunismului*, ed. V. Alexandrescu, Humanitas, București, 2008, p. 231–324.

¹⁴ Textul multiplicat în dactilografe a fost publicat prima dată în broșură în diasporă, la Madrid, în 1987, iar în România abia după 1990 în volumul: Sandu Tudor, *Acatiste*, Anastasia, București, 1997. În 1950, Agaton Sandu Tudor, hirotonit ieromonah la mănăstirea Crasna (Gorj), era arestat și trimis la Canal. Eliberat în 1952, a primit la Sihăstria schima mare, devenind ieroschimonahul Daniil, fiind trimis stareț la schitul de pe Rarău. Aici a fost arestat în 13–14 iunie 1958 — în 5 septembrie fiind arestat și părintele Dumitru Stăniloae — fiind judecat în noiembrie împreună cu ceilalți șaisprezece membri ai „Rugului Aprins”, condamnați la ani grei de temniță pentru „uneltire” împotriva regimului comunist. Părintele Dumitru Stăniloae a fost eliberat în ianuarie 1963, părintele Daniil Sandu Tudor murind ca mărturisitor în închisoarea de la Aiud în 17 noiembrie 1962. Cu câteva luni mai înainte de arestare încheiase varianta lungă (12 icoase + 12 condace), definitivă, a „Imnului Acatist la Rugul Aprins al Maicii Domnului”, „diortosire și împlinire de ieroschimonahul Daniil Tudor, starețul sihăstriei Sf. Ioan Bogoslovul din Muntele Rarăului — 1958”. Varianta confiscată de Securitate și aflată

sfârșitul aceluiași an, 1948, apărea la Sibiu și volumul IV al *Filocaliei*¹⁵ în traducerea părintelui Dumitru Stăniloae. Ultimele sale pagini cuprind „Scara” isihastă, poemul monahului Teofan, într-o traducere românească în versuri care poartă la sfârșit mențiunea prețioasă: „Stihuire românească de monachul Agaton”. Ceea ce înseamnă că tălmăcirea versurilor isihaste ale monahului bizantin Teofan din finalul volumului IV al *Filocaliei* românești a părintelui Dumitru Stăniloae e o operă încă nesemnălată și necunoscută ca atare a poetului monah și mărturisitor Daniil Sandu Tudor atestând existența unei relații în acest sens între cei doi protagoniști ai reînvierii spiritualității filocalice în Ortodoxia românească la mijlocul secolului XX.

Altfel decât toți ceilalți autori antologați în *Philokalia* din 1782 și care sunt introduși fiecare de scurte note biografice redactate de Nicodim Aghioritul, „Scara” în versuri a monahului bizantin Teofan nu e însoțită de nici un fel de însemnare care să ofere indicii cu privire la identitatea și epoca în care a trăit autorul ei. Până nu de mult, singurul savant care s-a aplecat asupra acestei probleme de literatură spirituală bizantină era savantul asumpționist Jean Gouillard (1910–1984). În 1946, acesta a consacrat necunoscutului altfel monah bizantin „Teofan Scărarul” un articol de treizeci de rânduri apărut într-un celebru dicționar de știință teologică¹⁶, în care oferea două importante elemente de erudiție pentru elucidarea enigmei poetului mistic bizantin și a versurilor sale isihaste. Unul e acela că, potrivit lexicului folosit și tradiției manuscrise, monahul Teofan „nu pare să fie anterior secolului XIV”, iar celălalt este că distribuția celor zece trepte ale „Scării” sale isihaste „seamănă uimitor cu începutul «Cuvântului IX» al lui Isaac Sirul”, cu trimitere la ediția princeps a scrierilor ascetice ale acestuia publicată de Nichifor Theotokis în 1770.¹⁷

Intitulat „Despre starea [*taxeōs*] viețuirii monahale, succint și în diferența ei, și cum și în ce mod se nasc virtuțile unele din altele”, „Cuvântul IX” din prima parte a scrierilor ascetice ale lui Isaac Sirianul († cca 700) traduse în greacă în secolul IX la mănăstirea Sfântul Sava de lângă Ierusalim se deschide astfel:

Din lucrarea [*ergasia*] forțării se naște căldura [*thermē*] cea nemăsurată care arde ca un incendiu în inimă din sentimentele fierbinți care plutesc în chip nou la suprafața gândirii. Această lucrare însă și păzirea [*phylakē*] subțiază mintea în căldura lor și oferă o vedere [*horasis*]. Iar această vedere naște gândurile fierbinți

---

abia în 1999, când a fost publicată de Al. Dimcea în volumul: Daniile Sandu Tudor, *Scrieri I*, Ed. Christiana, București; în 2004, aceeași editură a publicat și fotocopia manuscrisului definitiv și comentariile autorului.

¹⁵ *Filocalia*, vol. IV, 1948, p. 323–325, text reprodus mai jos în secțiunea II, 2 a studiului de față.

¹⁶ „Théophane le Climaque”, *Dictionnaire de théologie catholique* XV/1, 1946, col. 512.

¹⁷ *Tou hosiou patros hēmōn Isaak ... ta eurethenta askētika*, Leipzig, 1770, p. 59–60; trad. românească veche de Isaac Dascălul, Neamț, 1817; trad. românească modernă de pr. prof. D. Stăniloae, *Filocalia*, București, 1981, p. 68–69.

de care am vorbit mai înainte, în adâncul vederii sufletului, care se numește contemplare [*theōria*]. Și această contemplare naște căldura [*thermē*] și din această căldură venită din harul contemplării se naște curgerea lacrimilor [*dakryōn*]. La început puțin, adică într-o zi îi vin omului de multe ori lacrimi și iarăși îi lipsesc, iar plecând de aici vine neîncetarea lacrimilor, și de la lacrimile neîncetate sufletul primește pacea gândurilor [*eirēnē logismōn*]. Din pacea gândurilor se înalță la curăția minții [*katharōtēta kardias*] și prin curăția minții omul vine la vederea tainelor [*blepein ta mystēria*], pentru că curăția e ascunsă în pacea de la războaie. Iar după acestea mintea ajunge să vadă descoperiri și semne, pe care le-a văzut Iezechiel profetul și care sunt icoanele celor trei stări [*taxeis*]¹⁸ prin care sufletul se apropie de Dumnezeu.¹⁹

Întreaga chestiune a fost reconsiderată recent de cel mai bun cunoscător actual al tradiției spirituale și al manuscriselor filocalice bizantine, bizantinologul italian Antonio Rigo. Într-un studiu special publicat în 2012²⁰, profesorul italian a oferit și o nouă ediție a poemului isihast al monahului Teofan precedată de un studiu exhaustiv al tradiției manuscrise și al surselor teologice ale versurilor acestuia. Majoritatea manuscriselor sunt de origine athonită și datează mai ales din secolul XVIII și în ele poemul lui Teofan apare în grupaje de extrase din scrierile unor autori filocalici consacrați (Marcu al Efesului, Grigorie Sinaitul, Calist și Ignatie, Diadoh, Simeon Noul Teolog sau alții). Cele mai importante manuscrise sunt tot de origine athonită, dar datează din secolele XV și XVI: în secolul XVI a fost copiat voluminosul codice Okeanos (*Athos Iviron 388 [4508]*, f. 994v), iar în secolul XV codicele moscovit din

¹⁸ Nota lui Nichifor Theotokis în ediția sa din 1770: „Prima stare e lucrarea forțării, adică foamea, citirea, privegherea trează de toată noaptea și celelalte câte le enumeră împreună cu acestea; a doua e contemplarea, iar a treia e căldura, din care iese lacrima neîncetată. Trei sunt și semnele pe care le-a văzut Iezechiel profetul: mai întâi un «vânt» care se ridică venind de la miazănoapte, al doilea e «lucirea» din jurul lui, iar al treilea un «metal încins în mijlocul focului» [1, 4]: «vântul» e icoana lucrării, căci vine cu forță așa cum lucrarea forțării săvârșită cu forțarea trupului ne ridică cu forța peste orice afecțiune trupestă; lucrare pe care o sugerează zicerea Domnului: «Împărăția cerurilor se ia cu forța și cei care forțează o răpesc» [*Mt 11, 12*]; «lucirea» e contemplarea, căci ce altceva ar putea contempla cineva prin contemplarea aceasta decât pe Dumnezeu, iar Dumnezeu este lumină [*cf. In 8, 12; Ps 96, 11; Pr 13, 9*]; iar «metalul încins» aprins e căldura cerească a harului alcătuită în chip supranatural în inimă și încălzind în chip supradulce întreg sufletul și umplându-l de dor și iubire dumnezeiască; pe care simțind-o Cleopa împreună cu tovarășul său de călătorie grăiau unul către altul: «Oare nu ardea în noi inima noastră când ne grăia pe cale și când ne deschidea Scripturile?» [*Lc 24, 32*].”

¹⁹ Trad. după ediția critică Marcel Pirard: Avva Isaak tou Syrou, *Logoi askētikoi*, Hiera Monē Ibērōn, 2012, p. 362–363.

²⁰ A. Rigo, „I versi sulla *hesychia* del monaco Teofane (fine 14° secolo)”, *Revue des études byzantines* 70 (2012), p. 133–147.

fosta bibliotecă a Sfântului Sinod (*Mosq. synod. gr. 259 [Vladimir 259]*, f. 199r-v) adus în 1655 la Moscova de Arseni Suhanov de la Iviron. Copiat în jurul anului 1420 de Marcu Eugenicul, acest din urmă codice se deschide cu manualul de viață isihastă al lui Calist și Ignatie Xanthopouloi²¹ (f. 4–67, urmat de fragmente din alte două scrieri ale acestora), continuă cu „Explicarea dumnezeieștii Liturghii” a lui Nicolae Cabasila (f. 68–100) și explicarea cuvintelor rugăciunii lui Iisus de Marcu Eugenicul însuși²², precum și alte câteva compoziții liturgice și scrieri filocalice (de exemplu, capitolele despre rugăciune ale lui Grigorie Palama, scrierea „Despre paza inimii și trezie” a monahului Nichifor, dar și Simeon Noul Teolog).

Cel mai vechi manuscris, copiat de Marcu Eugenicul în jurul anului 1420, oferă astfel un prețios indiciu confirmând datarea poemului lui Teofan la sfârșitul secolului XIV (cum intuia deja Gouillard). Un alt indiciu este dat de identificarea citatului anonim — „unul din purtătorii de Dumnezeu [părinți]” — despre centralitatea „experienței” (*peira*) în viața duhovnicească (v. 27–30, și 33, 37 și 50) cu un pasaj din „Triadele” (I, 2, 8) în apărarea isihaiștilor scris în 1136 de Grigorie Palama trecut în rândul sfinților de Sinodul constantinopolitan din 1368. Și mai important, pasajul din „Cuvântul IX” al sfântului Isaac Sirul, identificat de Gouillard ca sursă a „scării” treptelor isihiei din poemul monahului Teofan, se regăsește în cap. 54, dar și 96, din „metoda și canonul” vieții isihaste al lui Calist și Ignatie Xanthopouloi.²³

Concluzia impusă cu evidență de „consonanțele între versurile lui Teofan și paginile lui Calist și Ignatie Xanthopouloi” scrise între anii 1380 și 1395 e, așadar, aceea că monahul Teofan trebuie „situat în același mediu monahal de la sfârșitul secolului XIV”.²⁴ Calist și Ignatie Xanthopouloi au fost doi monahi isihaiști constantinopolitani născuți în jurul anului 1350 și deveniți faimoși pentru prietenia și

---

²¹ „Metodă și canon” în 100 de capitole; *Philokalia*, 1782, p. 1017–1099 [nr. 27] și PG 147, 638–812; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, *Filocalia* VIII, 1979, p. 17–224. Trad. italiană A. Rigo: *Mistici bizantini*, Torino, 2008, p. 669–786 și studiul de erudiție al aceluiași, „Une *summa* ou un florilège commenté pour la vie spirituelle? L’œuvre *Methodos kai kanōn* de Calliste et Ignace Xanthopouloi”, în *Encyclopedic Trends in Byzantium?*, Leuven, 2011, p. 387–437.

²² Publicată anonim și în metafrază neogreacă în *Philokalia*, 1782, p. 1163–1167 [nr. 33]; trad. rom. diac. Ioan I. Ică jr: *Despre Lumina taborică, rugăciunea lui Iisus și curăția inimii. Scrieri filocalice uitate*, ed. a II-a revăzută și adăugită (ed. I: *Scrieri filocalice uitate*, 2007), Deisis, Sibiu, 2013, p. 239–244.

²³ *Philokalia*, 1782, p. 1064 și 1096–1097; *Filocalia*, vol. VIII, 1979, p. 124 și 216–217. În studiul său, A. Rigo evidențiază și celelalte apariții ale temelor celor zece trepte ale isihiei din poemul lui Teofan în manualul de viață isihastă al lui Calist și Ignatie („I versi...”, 2012, p. 139–142).

²⁴ A. Rigo, *op. cit.*, p. 142. Cf. D. Balfour, *Political-Historical Works of Symeon Archbishop of Thessalonica (1416/17 to 1429)*, Viena, 1979, p. 279–286.

viața lor duhovnicească dusă împreună într-o chilie din capitala bizantină, precum și pentru scrierile lor isihaste. În mai 1397, deși simplu monah, dar având cu siguranță vârsta canonică de 50 de ani, Calist a fost ales și hirotonit patriarh ecumenic; sub numele Calist II Xanthopoulos a păstorit însă doar cinci luni, stingându-se din viață probabil în urma unei maladii rapide. Registrul oficial cu actele Patriarhiei Ecumenice păstrat în codicele *Vindob. hist. gr. 47–48* ne păstrează alături de textul mărturisirii de credință palamite semnate cu acest prilej și însemnarea promovării sale în „luna mai, indictionul al 5-lea, anul 6905 [1397]” precedată de mărturiile date în 17 mai 1397 pentru „preacuviosul între monahi kyr Calist” de șapte ieromonahi care confirmă fiecare că „preacuviosul între monahi kyr Calist e vrednic cu harul lui Hristos de toată preoția”: aceștia sunt „ieromonahul și părintele duhovnic” Dionisie, „fiind duhovnicul lui de la început”, „ieromonahul și părintele duhovnic” Macarie, urmați de Ioasaf, Mitrofan, Macarie și Teofan, care semnează fiecare „cel mai mic între ieromonahi”.²⁵ „Am fi ispitiți” — ne propune în final A. Rigo — „să identificăm pe autorul versurilor cu Teofan care e în 1397 între cei șapte ieromonahi, foarte probabil de la mănăstirea Xanthopouloi care dau mărturie în momentul urcării lui Calist II pe scaunul patriarhal. Dar împotriva acestei identificări avem cuvintele lui Teofan autorul nostru, care se declară la începutul compunerii sale simplu monah.”²⁶

Mănăstirea celor doi monahi isihăști Xanthopouloi din Constantinopol a jucat un rol marcant de important centru duhovnicesc și cultural la sfârșitul secolului XIV și începutul secolului XV. În strânse legături cu monahii de aici atestate epistolar sau altfel scriptic s-au aflat Nicolae Cabasila († 1397), Simeon al Tesalonicului († 1429)²⁷ și Marcu Eugenicul († 1445). Ieromonahul Macarie a fost și duhovnicul împăratului Manuel II Paleologul (1391–1425). Aici au activat și melozii Gavriil, Marcu și Gherasim, dar și copistul Ioasaf, care a jucat un rol esențial în copierea scrisorilor lui Dimitrie Kydones și a scrierilor lui Nicolae Cabasila.

Paralelisme de conținut duhovnicesc dintre „Scara” isihastă a monahului Teofan și Calist-Ignatie se pot observa foarte bine și într-unul din cele două fragmente din alte scrieri isihaste ale lui Calist și Ignatie copiate în manuscrise după „metoda și canonul” isihast.²⁸ Este vorba de extrasul intitulat „din biletul [*pittakion*] sfinților și

---

²⁵ *Acta et diplomata graeca medii aevi: Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, ed. Fr. Miklosich și J. Müller, vol. II, Viena, 1862, p. 292.

²⁶ A. Rigo, *op. cit.*, p. 143.

²⁷ Care ne-a lăsat o evocare personală a celor doi monahi Xanthopouloi Calist și Ignatie în faimosul său „dialog”, cap. 295 (PG 155, 544), citată de Nicodim Aghioritul în nota introductivă la „metoda și canonul” isihast: *Philokalia*, 1782, p. 1016.

²⁸ Fragmente traduse de A. Rigo, *Mistici bizantini*, 2008, p. 787–788 cel „despre efectele rugăciunii minții și inimii” după textul publicat de Nicodim Aghioritul, *Kēpos charitōn*, 1819, p. 221–222 (trad. rom. diac. Ioan I. Ică jr: *Paraclisul și Acatistul Sfântului Nume al lui Iisus cu*

fericiiilor părinților noștri [Calist și Ignatie] către Ioasaf, zăvorât și isihast din Palestina din mănăstirea Sfântul Sava”, pe care-l redăm mai jos în traducere după textul din codicele *Hag. Sab. 106*, secolul XVI, f. 316r–317r, accesibil prin intermediul platformei on-line *pinakes*:

Am dori să te vedem și și cu ochii trupului și să-ți vorbim față către față, dacă ar fi cu putință, dar faptul e cu desăvârșire nerealizabil. Te vedem însă într-un alt mod: cu ochii sufletului, și îți vorbim cu cuvinte așternute în scris, încrezători că vei putea scoate un foarte mare folos din această convorbire. Știm că ești unul din cei care, potrivit cuvântului Evangheliei, ai lăsat toate și ai urmat lui Hristos [*cf. Mc 10, 28*] și despre care se poate spune: „Lumea a fost răstignită pentru noi și noi pentru lume” [*cf. Ga 6, 14*] și: „Dumnezeu a trimis în inimile noastre pe Duhul Fiului Său, Care strigă: Avva! Tată!” [*Ga 4, 6*], cum știu și purtătorii Duhului lui Dumnezeu și care-I fac experiența, pentru că Hristos locuiește în ei.

Începutul darurilor și harului lor, rădăcina, izvorul și temelia lor este, după lăsarea răului și făptuirea binelui, adică după conduita în Hristos potrivit poruncilor mântuitoare, rugăciunea fără vagabondaj în mișcarea inimii. Când isihastul șade într-o căsuță liniștită și întunecoasă la ceasul rugăciunii, atunci uneori, cu ajutorul lui Dumnezeu, urmează pentru început lipsa de vagabondaj prin atenție, rugăciune și iubire, alteori însă cade în vagabondaj fiindcă e începător și din pricina moliciunii lui. Înaintând spre cele de mijloc, atinge uneori lipsa totală de vagabondaj și se roagă în inimă în chip curat. Înaintând spre desăvârșire, se roagă în Duh și în Adevăr [*cf. In 4, 24*] și e purtat de răpirea sa în Domnul în lumina fără de sfârșit a harului. Cine vrea deci să lucreze în chip serios trezia potrivit purtătorilor de Dumnezeu părinți trebuie să se forțeze să se roage înăuntrul inimii în chip curat și fără vagabondaj, fiind atent doar la cuvintele rugăciunii, medităndu-le și contemplându-le într-o desăvârșită lipsă de griji, liniștire și atenție. Din ele iese mișcarea inimii și căldura care arde patimile și demonii și curăță inima ca într-un cuptor; din căldură vin dorul și îndrăgostirea nesfârșită de Domnul nostru Iisus Hristos; din ele curg lacrimile inimii cu care sufletul și trupul sunt curățite și îngrășate cu căină, iubire, mulțumire și mărturisire; din lacrimi iese seninătatea și pacea gândurilor care n-are hotar pentru că întrece orice minte [*cf. Flp 4, 7*]; din ele iese strălucirea albă ca zăpada și, pe cât e cu putință omului, nepătimirea, învierea sufletului înainte de cea a trupului, nașterea din nou și întoarcerea la starea de chip și asemănare [cu Dumnezeu] prin făptuire, contemplare, credință, nădejde și iubire, remodelarea, reîntoarcerea și tensiunea totală spre Dumnezeu și unirea nemijlocită, extazul,

---

câteva texte de Filocalie, ed. II, 2013, p. 73–78) și p. 789–790 extrasul „din biletul către Ioasaf, isihast de la Sfântul Sava” după manuscris.

„Scara” isihastă în versuri a monahului Teofan din „Filocalie” în trei variante, și secretele lor

odihna și oprirea în veacul de acum ca într-o oglindă, enigmă și arvună, iar în veacul viitor participarea la Dumnezeu față către față, totală și desăvârșită, și desfătarea veșnică.

Fie să putem dobândi chiar și numai în parte această experiență după ce am depărtat de la noi întinăciunea din noi a patimilor și să fim făcuți vrednici de mare milă de la Dumnezeu pentru solirile sfinților. Amin.

La sfârșitul veacului XIV deci, un monah bizantin pe nume Teofan, din cercul chiliei isihaste înființate în capitala bizantină de frații de cruce monahală Calist și Ignatie Xanthopouloi, a sintetizat într-un poem intitulat „Scara harurilor isihiei” — copiat în manuscrise de „Filocalie” și editat ca atare în 1782 — un itinerar duhovnicesc diferit de acela al mult mai faimoasei „Scări” scrise cu opt secole înainte de sfântul Ioan Sinaitul. Dacă egumenul mănăstirii Rugului Aprins prezenta un urcuș ascetico-duhovnicesc complet și complex, în 30 de trepte, prin care plecând de la detașarea ascetică de lume și de gândurile pătimase monahul ajunge la unirea cu Dumnezeu în iubirea desăvârșită născută din rugăciunea isihastă, monahul constantinopolitan bizantin Teofan se limitează la această ultimă fază. Versurile sale isihaste schițează experiența celor zece faze/trepte ale unei „scări” mici, cea a rugăciunii isihaste interiorizate prin care monahul urcă de la o rugăciunea curată, tot mai incandescentă și luminoasă, pe o cale a cunoașterii contemplative și a unirii extatice, calea infinită a unei desăvârșiri fără de sfârșit cu un Dumnezeu revelat ca iubire infinită.

II

1

Ticălosul monah cu numele Teofan

Scară alcătuită a dumnezeieștilor daruri,

care prin cercare s-a cunoscut de purtătorii de Dumnezeu²⁹

<i>Dumnezeiasca suire</i>
Săvârșirea
Luminarea inimii
Străina strălucire
Vederea tainelor

²⁹ *Filocalia de la Prodromu*, New York, 2001, vol. I, p. 549–551.

Curățirea minții
Pacea gândurilor
Lacrima inimii
Sfânta lucrare
Căldura inimii
Curata rugăciune

- 5 Întâi rugăciunea cea preacurată este,
Dintru care oarecare fierbințeală a inimii este.
După care lucrare străină și sfântă,
Apoi lacrimi dumnezeiești din inimă,
Pentru care a gândurilor celor de multe feluri pace,
- 10 Dintru care curățirea minții izvorăște
Și a tainelor celor de sus vederea.
După care cu chip negrăit e străina strălucire,
Dintru care este a inimii negrăita luminare.
Și de aici iarăși săvârșire nesăvârșită,
- 15 Lățime adică nemărginită treapta are,
Măcar deși dintru stihuri se alcătuiește.
Îndată scării, treapta cea de jos,
Numai pe rugăciunea cea curată i-o iscălește
Iar felurile ei sunt prea multe foarte,
- 20 Și de am voi acum a le număra pe ele,
Se va întinde nouă cuvântul în lungime.
Oarece în acest fel, înțelege în toate iubite,
Că cercarea e dascălul lor, iar nu cuvântul.
Scară este care să tinde străin către cer,
- 25 Zecimea treptelor, e străină înviere a sufletului,
Zecimea treptelor, viața sufletului o vestește.
Și zice oareunde, din purtătorii de Dumnezeu acestea:
Cel ce nu se sânguește a câștiga viața sufletului,
De aici cu nădejdi deșarte să nu se amăgească
- 30 Pe sineși că o va lua pre dânsa acolo.
Zecimea treptelor este dumnezeiasca filozofie.

- Zecimea treptelor este rod al tuturor cărților.
Zecimea treptelor arată săvârșirea.
Zecimea treptelor suie la ceruri,
- 35 Zecimea treptelor face a cunoaște pe Dumnezeu.
Scară se vede cu lungimea prea scurtă,
Dar dacă prin cercare ar fi intrat cineva înăuntrul inimii,
Bogăție va afla neîncăpută lumii
Și izvor dumnezeiesc izvorând viață străină.
- 40 Dascăl preabun este scara aceasta
De a cunoaște arătat fiecare măsurile sale.
Văzând dumnezeiasca scară a celor zece daruri,
Dacă socotești că stai întărit în aceasta,
Spune-mi în care treaptă a acesteia ești
- 45 Spre folosul și al nostru al celor trândavi?
Dacă voiești, iubite, ceva a te învăța pentru aceasta,
Fă-te fără de grijă despre toate felurile de lucruri,
Și despre cele nebinecuvântate, și despre cele cu părere binecuvântate.
Că nu vei învăța nimic fără de negrijire,
- 50 Ci cu cercarea să cunosc acestea, iar nu cu cuvântul.
Însă aceasta ce spre pomenire îți zic ție
Și este cuvântul sfinților celor de Dumnezeu purtători,
Deși greu în auz intră:
Cel ce nu se va afla într-una din trepte
- 55 Ori în cuget totdeauna în acestea,
În săvârșire și în vremea morții
Frică cu adevărat și cutremur mare va avea
Și temere nemăsurată să nu se depărteze.
În înfricoșare au încetat stihurile.
- 60 Cu folos însă foarte s-au întâmplat așa,
Că nu mai mulți prin cele bune se povățuiesc
Spre pocăință și spre facere de bine,
Cei mai vârtoși dintre care eu sunt cel dintâi,
Cât cu cele înfricoșate, și care frică pricinuiesc.
- 65 „Cel ce are urechi de auzit să audă.”
Auzi și înțelege tu, cel ce ai scris acestea,
Cum ai îndrăznit a zice unele ca acestea,
Om care n-ai nimic nicidecum din acestea,
Și cum nu te-ai înfiorat a învăța pentru acestea?

70 N-ai auzit ce a pătit Ză³⁰ acela
Vrând să îndrepte Chivotul cel dumnezeiesc?
Să nu socotești că învățând zice acestea,
Ci pe sinemi să mă mustru în acestea,
Văzând celenchiurile celor ce se nevoiesc
75 Și pe a mea nerodire din toate.
Amin.

2

Ticălosul monah pe nume Teofan
Scară înfățișez a dumnezeieștilor daruri, care prin cercare s-a cunoscut de
purtătorii de Duh³¹

Urcușul dumnezeiesc

Desăvârșirea
Luminarea inimii
Strălucirea străină
Contemplarea tainelor
Curățirea minții
Pacea gândurilor
Lacrimile inimii
Sfânta lucrare
Căldura inimii
Rugăciunea curată

³⁰ Ză apare și în scrierile sfântului Teognost, în cap. 14 („Pentru preoție”). Ză s-a prăpădit din cauza părerilor lui legate de cele sfinte.

³¹ *Filocalia sau culegere din scrierile sfinților Părinți cari arată cum se poate omul curăța, lumina și desăvârși*, vol. IV, Sibiu, 1948, p. 323–325.

- 5 Mai întâi, rugăciunea precurată pornește,
Din care o anumită căldură se ivește.
După aceea, e străina și sfânta lucrare.
Apoi lacrima dumnezeiască a inimii izvorăște.
După ea, o pace dinspre mulțimea gândurilor toate,
- 10 Din care a minții curăție odrăsește
Cu vederea tainelor celor preaînalte.
Și-n negrăit chip, după aceasta, o strălucire străină.
Iar din ea, a inimii nedestăinuită lumină.
Și de aici, mai departe, desăvârșirea nesfârșită.
- 15 Că treapta aceasta are o lățime nețărnută,
Măcar că dintr-un stih e doar alcătuită.
Așa la începutul scării, pe cea mai de jos treaptă,
Numai curata rugăciune vedem că se arată.
Dar ea este de foarte multe feluri.
- 20 Și pe acestea toate de-ai vrea să le numeri,
La mare lungime cuvântul s-ar întinde.
Același lucru să-l cugeți despre toate, iubite.
Dar dascăl în ele e numai cercarea mai sus de cuvinte.
Scara ce crește spre vârf, într-un chip atât de ciudat,
- 25 E o zecime de trepte, o înviore a vieții în chip minunat,
O zecime de trepte ce vestejește viața din suflet.
Că unul din purtătorii de Duh zice nouă așa:
Cel ce nu ostenește aici viața s-agonisească,
Cu deșartă nădejde să nu se amăgească
- 30 Pe sine, că pe aceasta dincolo o va lua.
Zece trepte, filozofia-ndumnezeirii,
Zece trepte, rodul scripturilor toate,
Zece trepte, descoperirea desăvârșirii,
Zece trepte, înspre ceruri urcate,
- 35 Zece trepte ce fac să vedem pe Dumnezeu.
Scara prea scurtă ne pare, luată în lungul său.
În inimă însă cu ea de va face omul cercare,
O bogăție neîncăpută-n lume pentru el va afla,
Un izvor dumnezeiesc, izvorând străină viață.
- 40 Că scara aceasta ne este o învățătoare măreață.
Bine e măsurile sale fiecare să-și vadă în gând,
Scara cea cu zece daruri cu luare-aminte privind.

- De socotești că statornic stai și tu pe ea,
Spune-ne pe care din trepte tu te descoperi a sta,
45 Spre folosire și nouă celor ce suntem departe de ea.
Însă de vrei să înveți de preț despre acestea ceva,
Lasă grija de lucrurile toate,
De cele fără de rost, cât și de cele binecuvântate.
Că fără lepădarea de grijă nimic nu poți învăța.
50 Și doar din cercare, nu din vorbă vine această cunoștință.
Iar pentru ținerea de minte îți dau acum spre știință
Cuvântul acesta, păstrat de la sfinții purtători de Dumnezeu,
Deși el cu greu va pătrunde până în auzul tău:
Cel ce nu se află pe vreuna din treptele ce s-au amintit,
55 Sau nu totdeauna spre acestea cu gândul s-a străduit,
În clipele morții lui și în cumpăna de răposare,
Va fi de spaimă cuprins, cu tremur de-nfricoșare,
Și străin nu va fi de groaza din urmă cea mare.
Stihurile mi s-au sfârșit într-un cuvânt înfricoșat.
60 Dar e de mare folos dacă așa s-a întâmplat.
Că cei ce nu se căiesc și nu fac cele bune,
Dintre care primul sunt eu, sărman de mine,
Pricină mare au să se teamă, precum se cuvine.
65 Iar cel ce are urechi de auzit, să audă bine.
Auzi și înțelege și tu, cel ce pe acestea le-ai scris:
Cum de ai îndrăznit acestea de le-ai zis,
Om care nu ai din ele nimic,
Cum de nu te-ai temut să înveți despre ele fără frică?
70 N-ai auzit oare de Zan și de cele ce el a pățimit,
Când a cutezat să ridice chivotul cel dumnezeiesc?
Că nu spre învățătura altora în chipul acesta grăiesc,
Ci ca pe mine însumi mai greu să mă osândesc,
Cunoscând cununile înalte ale celor ce se nevoiesc
75 Și cum numai eu, în toate, singur de rod mă lipsesc.
stihuirea românească de monahul Agaton

3

O scară a harurilor isihiei aici³²

---

³² Traducerea textului editat critic de A. Rigo, *Revue des études byzantines* 70 (2012), p. 145 și 147.

„Scara” isihastă în versuri a monahului Teofan din „Filocalie” în trei variante, și secretele lor

O desăvârșire fără sfârșit [teleiotēs atelēs]	1 0
O luminare a inimii [phōtismos tēs kardias]	9
O strălucire străină [ellampsis xenē]	8
O contemplare a unor taine [theōria mysteriōn]	7
O curățire a minții [katharsis noos]	6
O pace a gândurilor [eirēnē logismōn]	5
Lacrimi ale inimii [dakrya kardiaka]	4
O lucrare sfântă [energeia hagia]	3
O căldură a inimii [thermē kardias]	2
O rugăciune curată [proseuchē kathara]	1

Vrednicul de milă monah cu numele Teofan expun aici o scară a dumnezeieștilor haruri, pe care a făcut-o cunoscută purtătorilor de Dumnezeu experiența³³:

5 mai întâi e rugăciunea preacurată,
din care iese o căldură a inimii,
după ea o lucrare străină și sfântă,
apoi dumnezeieștile lacrimi ale inimii,

³³ Peira.

- peste ele vine pacea de la tot felul de gânduri,
10 din care țâșnește curățirea inimii
și contemplarea tainelor de sus,
după care o strălucire străină într-un mod inexprimabil,
din ea o luminare de nespus a inimii
și de aici iarăși o desăvârșire fără sfârșit.
- 15 Scara are o lățime fără margini,
chiar dacă se lasă mărginită de un singur vers:
de pildă treapta de jos a scării
descrie doar rugăciunea curată,
dar formele ei sunt extrem de multe
- 20 și dacă am vrea să le înregistrăm aici
cuvântul nostru se va lungi mult.
În toate, prietene, gândește însă același lucru:
învățătorul lor e experiența, nu cuvântul³⁴.
O scară care se întinde în chip străin spre cer,
- 25 o decadă de trepte, străină facere vie a sufletului,
o decadă de trepte vestește viața sufletului.
Cineva din purtătorii de Dumnezeu zice undeva acestea:
„Cine nu se grăbește să-și agonisească aici această viață
Să nu-și amăgească sufletul cu speranțe goale
- 30 că o va lua acolo.”³⁵
O decadă de trepte, dumnezeiască filozofie.
O decadă de trepte, rodire a tuturor cărților.
O decadă de trepte arată ce e desăvârșirea.
O decadă de trepte duce sus la cer.
- 35 O decadă de trepte face să fie cunoscut Dumnezeu.
Ca lungime această scară să arată foarte scurtă,
dar dacă-i face cineva experiența înăuntrul inimii
va găsi o bogăție de necuprins de întreaga lume,
un izvor din care curge o Viață străină³⁶.
- 40 Excelentă învățătoare e scara aceasta
ca fiecare să-și cunoască limpede măsura
văzând dumnezeiasca scară a acestor zece haruri.
Dacă socotești că stai fix pe ea,
spune-mi pe care anume treaptă ești³⁷

---

³⁴ Grigorie Palama, *Triade* I, 2, 8; *Syngrammata*, I, p. 400.

³⁵ Grigorie Palama, *Către monahia Xenii* 16; *Syngrammata*, V, p. 200.

³⁶ *Zōēn xenēn*.

- 45 spre folosul nostru, al indolenților.
Dacă vrei, prietene, să afli ceva despre aceste lucruri,
fii fără de griji față de tot felul de lucruri,
atât față de cele fără rost, cât și față de cele ce par a avea un bun rost;
căci fără lipsă de griji nu vei învăța ceva.³⁸
- 50 Dar aceste lucruri se cunosc prin experiență, nu prin cuvânt³⁹;
îți spun asta doar spre aducere-aminte.
E un cuvânt al sfinților purtători de Dumnezeu,
deși cu greu intră în auzuri:
„Cine nu se găsește pe una din aceste trepte,
55 sau nu meditează mereu la unele ca acestea,
în vremea de sfârșit a morții
va avea cu adevărat mare frică și tremur,
și o spaimă nemăsurată — să nu fie fără credință!”
Versurile mele sfârșesc cu un lucru înfricoșător,
60 dar așa ar putea fi de foarte mare folos.
Căci nu cu lucruri bune sunt duși
la pocăință, la frumos și bine⁴⁰
cei foarte învârtoșați, dintre care cel dintâi sunt eu,
ci mai degrabă cu cele înfricoșătoare și care nasc spaimă.
- 65 Cine are urechi de auzit să audă!⁴¹
Ascultă și înțelege tu, care ai scris acestea:
cum de ai cutezat să spui unele ca acestea tu,
omule care nu ai nimic din toate acestea?
cum de n-ai tremurat să-i înveți pe alții despre unele ca acestea?
- 70 N-ai auzit ce a pășit Zan acela
vrând să țină drept Chivotul dumnezeiesc?⁴²
Să nu crezi că spun acestea ca un învățător,
ci ca să mă înfierz pe mine însumi prin ele
văzând premiile celor ce luptă
75 și nerodirea mea de toate acestea.

---

³⁷ Scara 27; PG 88, 1105B.

³⁸ Scara 27; PG 88, 1109B.

³⁹ Grigorie Palama, *Triade* I, 2, 8; *Syngrammata*, I, p. 400.

⁴⁰ *Kalokagathian*.

⁴¹ Cf. *Lc* 14, 35.

⁴² *2 Rg* 6, 6–7.